

A másik Anti-Narcissus

Győrffy Ákos: *Haza. Magvető*, Budapest, 2012

A kötet címével elsőként egy térbeli koordinátákkal (is) leírható és meghatározható terület kerül a befogadó figyelmének középpontjába. A majdani szöveg azonban nem ezen a módon értelmezi a helyhezköttöttséget, a kötet címéül választott fogalmat: a haza nem földrajzi koordinátákkal leírható, a térképek síkjába helyezhető és pontosan lokalizálható térre-numként jelenik meg. Győrffy Ákos könyvében a fogalom sokkal inkább egy multidimenzionális, több oldalról és több módon megközelíthető tartalomegyüttes. Nemcsak a térbeli komponensek összessége, hanem mélyebb jelentésekkel bíró és az elemek közötti koherencia szempontjából egységesebb összetevőkből fölépülő viszonyfogalom. Egyszerre konkrét és illanékony, teher és menedék, az én kiindulópontja és elidegeníthetetlen része, amely akár önmaga hiányával is képes befolyásolni a szubjektumot: „A világnak az az egyetlen pontja is eltűnt, amelyre otthonként gondolhattam, ahol egyfajta anti-Narcissusként a saját ismeretlen arcomat néztem oly sokáig” (11). Az elbeszélő lépten-nyomon érezteti az olvasóval, hogy akármilyen egyszerűnek, magunkhoz közelinek érezzük is ezt a fogalmat, az mégis távoli, nehezen megközelíthető és gyakran csak disszonáns tartalmak révén leírható: „És a folyón túl az elviselhetőbb halálfélelem, amit most minden pátosz nélkül hazának érzek” (38). A haza tehát egyrészt a kiüresedés, a távollét, a veszteség fogalmaival körülírható tartomány, másfelől viszont a bensőségesség, a rejtélyesség, a tudat kifejeződésének tere, a bipoláris ellentétpárok fölldódásának a „helye” is egyben.

A szöveg térkezelésében gyakran fölfüggesztődik a logikai sémákkal értelmezhető tájékozódás, ez azonban nem eltévedést eredményez, hanem új irányvonalakat rajzol ki a narrációban, az elbeszélés helye a helyről szóló elbeszéléssé alakul át. „Egyelőre nem tudom, hol vagyok, az eszemmel legalábbis nem. Hogy nem vagyok itt, az majdnem biztos. *Hol* vagyok” (55,

kiem.: P. L.). A térbeli komponensek értelmezésének a mikéntje az egyik legfigyelemreméltóbb narratív eljárás a szövegben. A fölvonultatott helyek, földrajzi fogalmak és a hozzájuk köthető tényezők nem csupán az események lokációja szempontjából fontosak, hanem önértelmezési lehetőséget is szolgáltatnak az elbeszélőnek: „Ha felmegyek a tóhoz, olyan, mintha legutolsó otlétem óta nem lettem volna sehol. Mintha a két találkozás között nem léteztem volna” (28). A természet elemeivel – a fenti példa esetében a tóval, máshol a Dunával, az erdővel, a tengerrel, az állatokkal – való találkozásakor az említettek tehát nem csupán a környezet és a természetjárás „járulékos elemeiként”, hanem az elbeszélő én önvizsgálatát elősegítő komplex szubjektumokként határozódnak meg, a narrátor számára pedig jelek az önmagán belüli tájékozódás, az önmegismerés folyamatában. Mindezt explicit formában maga a szöveg is kimondja: „*Aki a természetben jár, önmaga halálában jár. Ezzel együtt persze az is igaz, hogy aki a természetben jár, önmaga halhatatlanságában jár*” (82, kiem.: Gy. Á.).

Hangsúlyozni kell, hogy az önvizsgálat gesztusa nem csak a térkomponensek fentebb vázolt megközelítése révén válik a *Haza* kulcskérdésévé. Az elbeszélői szólam folytonosan az egyéniség belső rétegeit szólaltatja meg, a narrátori hang leggyakrabban ismételt szavai a „saját”, a „magam”, a „vagyok”, az „én”, az „önmaga”. Ennek eredményeként problematizálódik a saját test kérdésköre, az én egysége, az én határai, az önmegfigyelés lehetősége, az idegenség, az önidegenség, az élet stb. E dolgok közös jegye, hogy még a legalaposabb önvizsgálat sem képes a rájuk irányuló összes kérdésre választ adni. A *Haza* a lélek, az identitás olyan területeit járja be, amelyek ellenállnak az értelemkeresés kényszerének, amelyek titkai a személység talán legfontosabb rétegét alkotják: „*Hogy az vagyok igazán, amit nem tudok, erre gondoltam*” (34, kiem.: Gy. Á.). A lélek legbelső tájain tett utazás – ha csak néhány pillanat erejéig is – az egyéniség privát szférájába enged betekintést. Az ilyen szöveghelyeken az elbeszélői szólam felszínre hozza azokat a tartalmakat, melyek az énvizsgálat során ellenállnak minden fürkésző mozdulatnak. Ezek a minőségek könnyebben kifejezhetők implicit módon, a tagadásuk által. Vannak azonban az előbbinél sokkal összetettebb helyzetek is, amelyek során nem egy bizonyos értékfogalom negációjával jutunk el egy tartamhoz, hanem a keresett érték a felfogható, megközelíthető dolgok rendszerén kívül helyezkedik el: „*Nem arról van szó, hogy ez egy előző életem lett volna, sokkal inkább arról, hogy egy olyan életem, amelyik nem kezdődött el és nem ér véget*” (89).

Az önvizsgálat útján az elbeszélő állandó kísérői a kétely, a dolgok több szempontból történő megfigyelése, és egy olyan sztoikus nyugalom, amely sajátos hangvételt kölcsönöz a szövegeknek. Az írások, rövidtörténetek,

útirajzok néhol jegyzet-, illetve töredékszerűek, mozzanatok, apró rezdülések, különféle megfigyelések leírásai, bizonyos helyek a filmszerű narratív eljárásokat (rövid mondatok, mindegyikük egy-egy gondolati egység, tömör, rendszerint természeti témájú állóképek kameramozgásszerű mondatváltakozás) juttatják előtérbe, más szövegrészek eseményszáluk és a narráció milyensége révén és a műfaj több más kritériumának eleget téve akár novellaként is befogadhatók.

A test-lélek dichotómia, a rész-egész viaskodása fölülíródik azáltal, hogy a saját(nak vélt, illetve sajátként számon tartott) test a tudati tartalmakat irányító szubjektum számára idegen közegként határozódik meg: „Egyszerűen nem visz rá a lélek, hogy testemre a sajátomként tekintsek” (9). Az elidegenedés, illetve az önvizsgálat abszolút fokán az én szembe fordul mindazokkal a tényezővel, melyek az énkép hagyományos értelemben vett fölépítésében szerepet játszanak. Itt már nem beszélhetünk arról, vajon a lélek vagy a test-e a ráció hordozója, ugyanis maga a radikális elkülönülési metódus kerül centrális pozícióba, az elkülönülés válik az én legfontosabb alkotóelemévé: „Külön vagyok, egyszer csak külön lettem. Ha van alapvető emlékem, akkor ez a különlet az” (24).

Fontos kérdésként vetődik föl, vajon meg lehet-e valósítani az önvizsgálatot? Van-e értelme belefogni az én megismerésébe, miközben a vizsgálódás lépten-nyomon önidegen elemeket vet fel? És mi a helyzet a rajtunk kívülálló tartalmakkal, az úgynevezett idegennel? A *Haza* narrátora mindezen kérdések fölvetése (illetve megkerülése) révén próbál meg egy olyan kapcsolatot kialakítani önmagával és másokkal, amelyben másodlagos szerepet játszik az ismerős és ismeretlen ellentétpárja. „Sosem hittem abban, hogy a másik ember megismerhető” (11). Nem az a fontos, hogy meg tudjuk ismerni a másikat, hanem az, hogy valamilyen módon megszólíthatóvá váljon mind az önmagunkban, mind a rajtunk kívül álló idegen tartalom. A megszólításból azonban kimarad a név toposza, a név inkább óvhelyként működik, az álcázást szolgálja, nem a felismerhetőséget: „Olyan név ez, mint egy álarc, mintha ezzel a taszító névvel védené magát a nem kívánt betolakodóktól” (29–30). A névtelen létezés közel sem ellenszenves, és véletlenül sem egy alsóbbrendű lét formájaként értelmeződik a szövegben, inkább az álca, a rejtek tagadásának a jeleként jut szerephez, sőt bizonyos esetben a név visszahúzó, gátló tényező is lehet. A szöveg fölött állandóan ott lebeg az igazabb, a teljesebb és a vágyott tiszta életsík lehetősége, ígérete. Az elbeszélő tényként kezeli, hogy identitása – és nemcsak egy része, csak a teste, illetve csak a szelleme, hanem a teljes valója – önmagán kívül is létezhet. Sőt, úgy tud teljes(ebb) életet élni, hogy erről az „igazi” tudata nem is szerez bizonyosságot.

A létezésről és az identitás képlékenységről alkotott nézetek a lineáris időkezelés helyett a ciklikusság és a folytonosság fogalmaival közelíthetők meg a kötetben. A rejtve maradó, az önvizsgálat aktusához szorosan kapcsolódó tartalmak értelmezéséhez a kezdet és a vég időparaméterei nem nyújtanak elegendő fogódzót. A szöveg időkezelésének legfontosabb sajátossága az előbbi koordináták hatályon kívül helyezése. Az időintervallumok hierarchikus viszonyában a pillanatnyi és az öröktől fogva kategóriái foglalják el a központi helyet: „Az események titkos története nem ért véget, mert el sem kezdődött. Öröktől fogva van” (17). Az említett két intervallum egymásba is fordulhat: egy pillanat végtelenné tágulása, illetve az örökkévalóság pillanatnyivá sűrítése is az időkoncepció alapeleme. Az elbeszélő egy-egy fontosnak ítélt pillanat vizsgálatával lépésenként jut közelebb ahhoz a valós-vélt énjéhez, amely kívül tud helyezkedni születés, létezés és elmúlás háromtagú rendszerén. A fentiekkel rokonítható az időnkívülség perspektívája. Az elbeszélő a narrációja során olyan kijelentéseket tesz, amelyek a hagyományos időfelfogásból kilépő és lehetséges fogalmait messze meghaladó önreflexivitást kölcsönöznek az emlékező ének: „Olyan időre emlékszem, amelyben nem volt idő” (73). A narrátor időfelfogásában egyszerre működőképes az időből való kilépés két, egymástól merőben eltérő lehetősége. Akár az időbeliség meghaladása, akár a pillanatba sűrített öröklét gondolata válik uralkodóvá, az eredmény ugyanaz: az én a linearitás helyett másképp érzékeli az időben való jelenlétet.

Bizonyos kettősségre figyelhetünk föl az érzékeléssel, az érzékekkel foglalkozó szöveghelyeknél is. Az elbeszélő számára a látás, a hallás és a szaglás egyaránt fontosak, és a világban való tájékozódást segítik. Az apró részletek megfigyelése, az érzékekhez kötődő értékítéletek, az érzetek fontosságának hangsúlyozása mind lényeges tájékozódási pontként szolgál Györfly Ákos kötetében. Azonban a szövegben előre haladva az érzékelés már nemcsak a külvilág feltérképezésének módszereként funkcionál, hanem ezen túllépve a benső, az én felé fordul, és eredeti feladatkörétől eltávolodva az önvizsgálat egyik eszköze lesz. Ekkor az érzékelés már jóval több, mint eredetileg, egyszerre kifelé és befelé is használható megismerési hálóként lép működésbe: „Egyben látok most mindent, ami volt, ami van, és ami lehet még” (75). A külvilágból érkező információk, a különféle külső tényezők visszahatnak az érzékelés folyamatára, és meg tudják változtatni az érzékelés milyenségét: ekkor nemcsak az érzékek, hanem maga az én, pontosabban az én bizonyos részei, alkotóelemei is alakulnak. A legkiélezettebb helyzetben az érzékelés az ének önmagától való távolságát is meg tudja mutatni: „Nem voltam képes elhinni, hogy a tekintet, amely a szemközti hegyoldalon merőlegesen felfutó nyiladékra

szegeződik, az enyém lenne. Elszakadtam a saját tekintetemtől, mégis ez volt az egyetlen, amibe kapaszkodhattam” (80). Más szöveghelyeknél nem az én, hanem maga a külvilág egészének fogalma értékelődik át az érzékelés segédletével, de az sem elképzelhetetlen, hogy az én próbálja korlátozni az érzékek használati körét.

Gyórfy Ákos *Haza* című könyvében azokat a területeket, azon fogalmakat járja körül, amelyek az otthonosság, a valahova tartozás képzetét keltik. A haza emlékek, vágyak és érzelmek, a hozzájuk köthető helyzetek, pillanatok és viszonyrendszerek, illetve mindezen említett dolgok kialakulási folyamatának heterogén együttese. Hogy ennél is összetettebb dologról van szó, azt remekül példázza maga a szöveg. Nemcsak a rajtunk kívül létező dolgokat foglalja össze, annak mi is részesei vagyunk. Főleges bármiféle leszűkítő értelmezés használata, és ezt a szerző is pontosan tudja. Emiatt nem is próbál egyetlen szálon végigvezetni egy lehetséges haza-értelmezést, hanem a különböző tartalmak vegyítésével hoz létre olyan közeget, ahol az elbeszélő a társául választott „idegennel” folytatott diskurzus által vázolja fel ennek a nehezen megközelíthető konglomerátumnak egy vékony szeletét. Kettejük folytonos utazása, „haza-járása” során olyan tartalmakról is szó esik, amelyekről nem vagy csak nagyon nehezen lehet beszélni. És a szöveg végkicsengése szerint pontosan ez a megközelíthetetlen válik a bármely értelemben használt haza fogalmának lényegi elemévé.